

การจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชน เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

Management of World Heritage by the participation of the clergy and the
people for The Buddhist tourism

พระศรีสุทธิพงศ์ (สมส่วน ปฎิภาณ)¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ (1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการมรดกโลกด้านวัฒนธรรมของพระสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุโขทัย(๒) เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย(๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการแหล่งมรดกโลกกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยวิธีการเชิงผสมผสาน โดยใช้แบบแผนเชิงผสมผสานแบบอธิบาย เพื่อให้การวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ” มีสาระครอบคลุมครบถ้วน เหมาะสมสำหรับนำไปพัฒนาต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

1) โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โบราณสถานภายในกำแพงเมืองคือจุดศูนย์กลางการเมืองการปกครองของอาณาจักร สุโขทัยมีโบราณสถานจำนวน 63 แห่ง ที่สำคัญได้แก่วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ตามความเชื่อแบบอินเดียโบราณเรื่องจักรวาล นอกจากนี้ยังมีเนินปราสาท ซึ่งเป็นบริเวณที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบศิลาจารึกหลักที่ 1 วัดศรีสวาย อยู่ทางด้านใต้ของวัดมหาธาตุ เป็นโบราณสถานศิลปะขอม มีการพบเทวรูป ศิวลึงค์และเครื่องถ้วยจีนแบบราชวงศ์หยวน เชื่อว่าเคยเป็นเทวสถานก่อนดัดแปลงมาเป็นพุทธสถาน วัดสระศรีเป็นโบราณสถานที่มีความงดงามเนื่องจากตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่เรียกว่าตระพังกวณ สิ่งที่สำคัญของวัดคือเจดีย์ทรงกลม วิหารและโบสถ์กลางน้ำนอกจากนั้นมีวัดชนะสงคราม วัดตระพังทอง กำแพงเมืองและคูเมืองเป็นต้น

¹อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์.E-mail.sirirote.nam@mcu.ac.th

ส่วนโบราณสถานนอกกำแพงเมือง มีเป็นจำนวนมากถึง 146 แห่ง โบราณสถานที่สำคัญ เช่น วัดศรีชุม ตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงเมือง สิ่งที่สำคัญคือพระอจนะที่ประดิษฐาน ที่อาคาร พระอจนะเป็นพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่ ซึ่งมีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 สำหรับองค์ ปัจจุบันได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2496-2499 วัดพระพายหลวง เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่ ที่สุดอีกแห่งหนึ่ง มีศิลปกรรมในรูปแบบของยุคแรกของเมืองสุโขทัย เตาเผาสังคโลก ซึ่งเครื่องสังคโลกคือเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตในสมัยสุโขทัย มีผลิตทั้งเมืองศรีสัชนาลัยและสุโขทัย มีการส่งออกไปขายยังต่างประเทศอีกด้วย อาทิ ญี่ปุ่น อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เป็นต้น

2) การศึกษาการจัดการเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากผู้ที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่มรดกโลก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับความพร้อมในการบริหารจัดการของผู้ที่รับผิดชอบ โดยการใช้ตัวชี้วัดระบบ 5 A มาเป็น กรอบในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1.การดึงดูดใจของ แหล่งท่องเที่ยว (Attraction) 2.การเข้าถึง (Accessibility) 3.การอำนวยความสะดวก (Amenity) 4.กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว (Activity) 5.ที่พัก (Accommodation)

3) วิเคราะห์การจัดการแหล่งมรดกโลกกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธจากการศึกษาพื้นที่มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยพบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เมืองมรดกโลกเพื่อก่อให้เกิด ศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล ประเพณีต่างๆของพื้นที่ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง การเข้าพรรษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนา เช่นการเวียนเทียนในวันสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างวันวิสาขบูชา เป็นต้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนี้เช่นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งยังขาด Theme ของกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็น Theme ใหญ่ๆ แม้ว่าปัจจุบัน อุทยานประวัติศาสตร์ในพื้นที่สุโขทัยได้สร้างโรงละครกลางแจ้งซึ่งอยู่ระหว่างการทำแผนในการจัดการ ได้จัดกิจกรรมตักบาตร ซึ่งไม่ได้จัดประจำแต่เป็นงาน (Event) ในโอกาสสำคัญ อย่างไรก็ตามงาน กิจกรรมเหล่านี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี2009 ทางสุโขทัยได้รับรางวัลจุดหมายปลายทาง ดีเด่น (Destinations Award) และมีแผนดำเนินการในการจัด เส้นทาง (route) การท่องเที่ยว ที่ ประสานงานสร้างความร่วมมือกับเพื่อนบ้าน ซึ่งหากมีการจัดงานที่ต่อเนื่อง มีหัวข้อหรือเรื่อง (Theme) และมีการ

ประสานงานที่ดีคงจะสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกได้เพิ่มขึ้น และควรได้มีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้าง กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและไม่มีผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยทั้งนี้ ในพื้นที่สุโขทัยและศรีสัชนาลัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐและเอกชนเช่นบริษัท สายการบินกรุงเทพ จำกัด ได้มีการจัดงาน ช้างชนช้าง หรือ กิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เกี่ยว การทำนาข้าว ผสมผสานในการดึง ความสนใจนักท่องเที่ยวที่มีต่อพื้นที่มากขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการ,มรดกโลก,การมีส่วนร่วม,พระสงฆ์,ประชาชน,การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

Abstract

The research on World Heritage management with the participation of monks and people for Buddhist tourism has 3 objectives: (1) to study the process of world heritage management on cultural aspects of monks and people of Sukhothai Province (2) to To study the cooperative network management of monks and people in the World Heritage Area, Sukhothai Province (3) to analyze the management of world heritage sites with the participation of monks and people for Buddhist tourism. Research Methodology Mixed Method Research using Explanatory Design to provide research on "World Heritage management with the participation of monks and people for Buddhist tourism" is comprehensive. Suitable for further development

Results of the Research

1) Sukhothai Historical Park The historic site within the city walls was the center of the kingdom's political and administrative politics. Sukhothai has 63 archaeological sites, namely Wat Mahathat. Located in the city center According to ancient Indian beliefs about the universe There is also a castle hill. Which is the area King Mongkut's head found the 1st main stone inscription at Wat Si Sawai located on the south side of Wat Mahathat. Is an ancient Khmer art monument The idol has been found. Shiva Ling and Yuan Dynasty Chinese wares It is believed that it used to be a temple before it was

converted to a Buddhist temple. Wat Sa Si is an ancient place that has Beautiful because it is located in the middle of a large pond called Traphang Kuan. The important things of the temple are the round chedi, the temple and the water chapel. In addition, there are Wat Chana Songkhram, Wat Traphang Thong, Kamphaeng Muang and the city moat, etc. The archaeological site outside the city walls There are as many as 146 important archaeological sites such as Wat Si Chum, located northeast of the city wall. What is important is that Phra Achana is enshrined in Phra Achana building, a large sitting Buddha image. Which appears in the first stone inscription for the current one has been restored in 1953-1956, Wat Phra Phai Luang. Is an ancient archaeological site One of the best There is art in the form of the early days of Sukhothai. Sangkhalok kiln Which chinaware Is the pottery produced in the Sukhothai period There are production in both Si Satchanalai and Sukhothai. Have been exported to sell Also abroad, such as Japan, Indonesia and the Philippines.

2) Study of tourist network management, World Heritage city, Sukhothai Historical Park The research team has studied From the stakeholders of various agencies in the world heritage area Through in-depth interviews and small group discussions about the managerial readiness of those in charge. By using 5 A indicators as a framework for the study Which consists of 1. the attractiveness of Attractions (Attraction) 2. Accessibility 3. Facilitation (Amenity) 4. Activities to promote tourism (Activity) 5. Accommodation (Accommodation)

3) Analysis of the management of World Heritage sites with the participation of monks and people for Buddhist tourism. The study of the World Heritage Site of Sukhothai Historical Park found that Management of tourism activities in the historical park area World heritage city to cause Most of the tourism promotion potential is in the management of festival-related activities. Various traditions of the area such as Songkran Festival, Loi Krathong

Festival, Buddhist Lent, or activities on important religious days, such as the candles on the important day of Buddhism like Vesak. As for other activities In addition to this, such as education-related activities lacking a theme of activity, especially the big theme activities. Historical Park in Sukhothai area has built an open-air theater which is in the process of planning management. Has organized an activity to give alms to monks Which is not regularly organized, but is an event (Event) on important occasions However, the job These events continued to grow in popularity. Sukhothai received the Outstanding Destination Award (Destinations Award) and plans to operate the route (route) tourism that coordinates and builds cooperation with neighbors. Which if there is an ongoing event Having a topic or subject (Theme) and good coordination, it would build the capacity of tourism management in the World Heritage city, and there should be cooperation between the government. Private and local people to create Tourist activities that are appropriate and do not affect lifestyle conditions. In this regard, in the Sukhothai-Si Satchanalai area, both public and private sectors such as Bangkok Airways Company Limited. In the past, there was an elephant event or learning activities on the ways of life of the people in the integrated rice fields to attract more tourists attention to the area.

Keyword: Management, World heritage, Participation, Monks, people, Buddhist tourism

บทนำ

เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารซึ่งพื้นที่ครอบคลุมอุทยานประวัติศาสตร์ ๓ แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ได้รับประกาศให้เป็นแหล่งมรดกโลกในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ ด้วยคุณค่าความโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 1 คือ เป็นตัวแทนแสดงถึงอัจฉริยภาพการสร้างสรรค์ชั้นเยี่ยมยอดของศิลปสถาปัตยกรรมแห่ง

อาณาจักรสยาม และหลักเกณฑ์ข้อที่ ๓ เป็นประจักษ์พยานแสดงถึงอารยธรรมและการสร้างชาติของชนชาติสยามยุคแรก

การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นมาจากการอนุรักษ์ในรูปแบบประเพณีนิยมจากหลักฐานบันทึกต่างๆที่เกี่ยวข้อง มักจะเป็นเรื่องราวของการปรับปรุงวัดในพระพุทธศาสนา แม้จะไม่มีรายละเอียดที่แสดงถึงวิธีการที่ใช้ในการซ่อมแซมแต่ก็สามารถทำให้เข้าใจถึงแนวคิดในการอนุรักษ์ในอดีตได้อย่างชัดเจน บันทึกที่เก่าที่สุดมีมาตั้งแต่กรุงสุโขทัย² จากจารึกวัดศรีชุมได้กล่าวว่า พระมหาเถรศรีศรีทราธาราขุหาณ ได้ดำเนินรอยตามองค์พระพุทธรูปเจ้าจาริกแสวงบุญไปตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสุโขทัย อาณาจักรใกล้เคียง และศรีลังกา ซึ่งในระหว่างการจาริกแสวงบุญนั้น สิ่งที่เป็นบุญอันยิ่งใหญ่ได้แก่ การรวบรวมชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินเข้าด้วยกันและซ่อมแซมเสียใหม่ด้วยปูน เป็นแบบอย่างให้ชาวพุทธถือปฏิบัติสืบต่อมาเพื่อผลบุญจนในปัจจุบัน เป็นแนวทางการอนุรักษ์แบบประเพณีนิยมที่มีพื้นฐานมาจากความศรัทธา การอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ถือว่าเป็นสืบทอดศาสนาด้วยทางหนึ่ง แนวความคิดสมัยใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในประเทศไทยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับความเป็นชาติ แสดงถึงความเป็นอารยประเทศของบ้านเมืองเริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แตกต่างไปจากเดิมที่การบูรณะหรือการบำรุงรักษาจะกระทำกันในลักษณะที่ต้องการทำให้สมบูรณ์ขึ้นหรือดีกว่าเดิมตามคตินิยมที่ทำกันมาแต่โบราณ โดยที่ยังไม่ได้มีการคำนึงถึงคุณค่าของรูปแบบดั้งเดิม ความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่มีการกำหนดเป็นหลักเกณฑ์แต่อย่างใด 3 ในความเป็นจริงแนวคิดดังกล่าวอาจจะเริ่มมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระองค์ยังอยู่ในสมณเพศ ที่ได้เสด็จหัวเมืองภาคเหนือใน พ.ศ. 2376 ทรงแวะแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่งในช่วง พ.ศ. 2555-2556 มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ 2 เรื่องเกี่ยวข้องกับสุโขทัย คือ เรื่องที่หนึ่ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยเป็นตัวแทนประเทศเข้าชิงและได้รับรางวัลจาก PATA (Pacific and Asia Tourism Association หรือ สมาคมการท่องเที่ยวแห่งแปซิฟิกและเอเชีย) ถึง 2 แหล่ง 2 รางวัล ในปีเดียวกัน คือ โครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย ได้รางวัลในหมวดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น

²ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชนิธิ. การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552). หน้า 18.

³มะลิ โคกลั่นเที่ยะ. ข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานของกองโบราณคดี. เอกสารประกอบการสัมมนา การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ. 6-7 สิงหาคม 2530 มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 9.

ในอำเภอศรีสัชนาลัย ได้รางวัลในหมวดมรดกวัฒนธรรมที่น่าสนใจก็เพราะว่าเมื่อคิดถึงการท่องเที่ยววัฒนธรรมสุโขทัย ก่อนหน้านี้ร้อยทั้งร้อยคงคิดถึงงานเทศกาล ลอยกระทงและเผาเทียนเล่นไฟ ถ่ายรูปโบราณสถานและชมงานแสงแสง และเสียงในอุทยานประวัติศาสตร์ตลอดจนเยี่ยมชมและเลือกซื้อของฝาก เช่น สังคโลกสุโขทัย แต่คงมีน้อยคนนักที่คิดถึงการค้าแร่ในสวนผลไม้ นอนบ้านไร่ ตื่นเช้าลงมือทำนาปลูกข้าว เลี้ยงควาย เก็บผัก หัดทำกับข้าว และรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพเมื่อกกล่าวถึงประเด็นปัญหามรดกโลกสุโขทัยที่มีเนื้อหาเสนอล้วนเป็นมุมมองในชั้นรายละเอียด ของประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น จากซาก อิฐหินดินปูนเท่าที่เห็น มีอะไรเกิดขึ้นเมื่อเกือบพันปีที่แล้ว อยู่ในยุคสมัยไหน ใครปกครองและวัดเก่าเหล่านี้มีส่วนประกอบอะไรของศิลปะยุคสมัยไหนทางพระพุทธศาสนาบ้าง ซึ่งยาก เกินทำความเข้าใจได้โดยลำพัง หรือหาความเชื่อมโยงมาสู่สภาพแวดล้อมปัจจุบัน และวิถีชีวิตผู้คนร่วมสมัยจึงเกิดคำถามว่าแล้วมีใครเข้ามาใช้สถานที่เหล่านี้บ้างในปัจจุบัน ใช้เพื่อทำอะไร มีความหมายต่อจิตวิญญาณและวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างไรบ้าง และมีการสืบทอดทักษะงานฝีมืออะไรต่อเนื่องมา และจะไปหาดูได้ที่ชุมชนไหน เครื่องมือที่ใช้นำเสนอจึงควรแสดงกระบวนการให้เห็นควบคู่ไปกับผลผลิตสำเร็จรูป และอาจสื่อสารด้วยเทคโนโลยีที่ช่วยจำลองการรับรู้แบบเสมือนจริง ซึ่งล้วนเป็น การส่งเสริมการสืบทอดคุณค่ามรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งในแง่การส่งเสริมอาชีพ และป้องกันไม่ไห้มรดกวัฒนธรรมถูกคุกคามและบริโภคอย่างไม่เหมาะสมตามมีตามเกิด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันพระสงฆ์และประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการมรดกโลกน้อยมากเพราะต่างก็คิดว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเท่านั้นถึงเวลาแล้วที่พระสงฆ์และภาคประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญในการจัดการพื้นที่รอบมรดกโลก โดยพระสงฆ์ภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกใน ด้านการจัดการพื้นที่ ด้านการจัดการทรัพยากรด้านการปกป้อง ด้านการใช้ ด้านการตลาด ด้านการให้ความรู้ ด้านการศึกษาวิจัย และด้านการเงินในการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ขั้นตอนดังนี้⁴ ขั้นที่ 1 ขั้นการสร้างพื้นฐานความรู้ขั้นที่ 2 ขั้นการนำไปสู่การปฏิบัติ ขั้นที่ 3 ขั้นการปลูกจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนการแสวงหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เพิ่มขึ้นสามารถทำได้โดย การนำเครื่องมือการจัดการความรู้ (Knowledge Management

⁴นางภัทรานิษฐ์ ศุภกิจโกศลและคณะ,รายงานการวิจัย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก กรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร”,มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,2554,หน้า บทคัดย่อ.

: KM) มาใช้ การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดชุมชนปฏิบัติ การเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นเจ้าบ้านที่ดีต่อนักท่องเที่ยว ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หรือให้คำปรึกษา และสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวส่วนภาครัฐ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นตัวแทนในรูป คณะกรรมการ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ภายใต้การบริหารจัดการ เพื่อเกิดการบูรณาการ ร่วมกัน ในพื้นที่แหล่งมรดกโลก และสร้างเครือข่ายความร่วมมือของประชาชนในทุกเพศทุกวัยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้หลักการบูรณาการที่ชื่อว่า “บวร” ซึ่งได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน จะได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกและนำไปสู่กระบวนการสร้างมรดกธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

ดังนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลกเป็นของมีคุณค่า ซึ่งเป็นต้นทุนที่มีอยู่แล้วในสังคม การศึกษากระบวนการ

การบริหารจัดการในแต่ละแขนง การใช้อรรถความรู้จากการอนุรักษ์พัฒนาของแต่ละชุมชน แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องที่ควรจัดระบบ การเสริมสร้างรูปแบบการจัดการมรดกโลกแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน บันทึก และเก็บไว้ในรูปขององค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดคุณค่าความหวงแหนสำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการมรดกโลกของพระสงฆ์และประชาชนจังหวัด สุโขทัย

๒ เพื่อศึกษาการจัดการแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย

๓ เพื่อวิเคราะห์การจัดการแหล่งมรดกโลกกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1.ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นตอนเตรียมการ “ประสานพื้นที่”
 - 1.1 การคัดเลือกชุมชน
 - 1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
2. ขั้นลงมือวิจัย “ใส่ใจกระบวนการชุมชน”
 - 2.1 การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน
 - 2.2 การร่วมกำหนดปัญหา
 - 2.3 การร่วมออกแบบการวิจัย
 - 2.4 ขั้นร่วมวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.5 การนำเสนอเพื่อตรวจสอบความถูกต้องต่อชุมชน
3. ขั้นพัฒนา “มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน”
 - 3.1 กำหนดโครง/แนวทางเพื่อแก้ปัญหา
 - 3.2 ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้
 - 3.3 ติดตามประเมินผลและพัฒนา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ คัดเลือกจากประชากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนรอบเขตรมดกโลก

แกนนำพระสงฆ์	3	รูป
ตัวแทนผู้นำชุมชน	3	คน
เครือข่ายการจัดการ	6	คน
ตัวแทนนักท่องเที่ยว	10	คน
ตัวแทนภาคธุรกิจ	10	คน
ตัวแทนประชาชนในชุมชนรอบพื้นที่มรดกโลก	10	คน
รวม 42 รูป/คน		

ผลการวิจัย

1. กระบวนการจัดการมรดกโลกด้านวัฒนธรรมของพระสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุโขทัย การจัดการแหล่งท่องเที่ยว นอกจากการจัดการทรัพยากรพื้นที่เพื่อเป็นที่ดึงดูดใจ เข้าถึงแหล่งและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเข้ามาเที่ยวแล้ว การอนุรักษ์

ปกปักรักษา เป็นอีก กิจกรรมที่ต้องคำนึงถึง และให้ความสำคัญโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โดยมีความสำคัญระดับโลก เป็นสิ่งที่จะต้องรักษาคุณภาพความเป็นของดั้งเดิม ไม่ให้เสื่อมสภาพ และ คำนึงถึงการใช้อย่างรู้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นสินค้าหลักของการท่องเที่ยว จึงต้องดูแลรักษาเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุด ในขณะที่เดียวกันได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเพื่อรักษาความมีคุณค่า รักษาสมบัติวัฒนธรรมประจำชาติให้ยาวนานที่สุด และเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายจะต้องให้ความร่วมมือและช่วยกันดูแลปกปักรักษา หน่วยงานที่มีความรับผิดชอบโดยตรงในการปกปักรักษา คือกรมศิลป ซึ่งในการศึกษาพบว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่ทำให้เกิดปัญหาด้านปกปักรักษาเกิดจากปัญหาหลายด้าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็นด้านต่างๆได้ทั้งหมด 3 ด้านดังนี้คือ 1. ด้านสิ่งแวดล้อม 2. ด้านการบริหารจัดการ 3. ด้านการขยายตัวของธุรกิจเอกชน

ด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการขาดระบบการควบคุมสิ่งทำให้เกิดมลภาวะ อย่างเช่น ขยะ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางสายตา ซึ่งจากการศึกษาพื้นที่แหล่งมรดกโลกกล่าวคือ กลุ่มอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พบว่าบริบทที่มีความแตกต่างกันในแง่ที่ว่าอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นแหล่งมรดกโลกที่ โบราณสถานและทรัพยากรต่างๆ รวมอยู่กับชุมชน ทำให้ระบบการจัดการเพื่อการควบคุมสิ่งต่างๆที่ทำให้เกิดมลภาวะทั้งในด้านขยะ อากาศ และการขาดความเป็นระเบียบ ขาดประสิทธิภาพในการปกปักรักษา เป็นสิ่งที่ทำให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจขาดหายไปสำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งบริบทของพื้นที่อุทยานแยกส่วนจากชุมชนในแง่ของการพักอาศัย การเปิดอุทยานมีความชัดเจน แต่ที่สำคัญระบบการจัดการ การกำกับควบคุม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสุโขทัยได้มีการพูดคุยในเรื่องกติกา และความร่วมมือจากทุกฝ่าย ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ว่า “สุโขทัย หน่วยงานต่างๆให้ความร่วมมือที่ดีกว่ามีการร่วมแรงร่วมใจ ไม่เกี่ยงงานกัน ทุกฝ่ายช่วยกัน เพื่อให้ทุกอย่างออกมาดีเครือข่ายประชาชนก็มีความเข้มแข็งสังเกตสุโขทัยหน้าบ้าน มีแคร่ไวนั่งพบปะ ที่สำคัญแทบทุกบ้านส่วนใหญ่สะอาดบ้านเก่าแต่มีความเป็นระเบียบ สะอาดตา โดยเฉพาะบริเวณเมืองเก่า”

ด้านการบริหารจัดการ ตามที่กล่าวมาแล้วกรมศิลปเป็นหน่วยงานหลักในการอนุรักษ์ ปกปักรักษา แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งในการบริหารจะต้องมีการวางแผนในระยะ ยาวทั้งในแง่การปกปักรักษาในแง่ของการพัฒนาอย่างมีทิศทางเป็นระบบ ไม่สะเปะสะปะ โดยการจัดทำแผนแม่บท จากการศึกษาพบว่าในแหล่งพื้นที่มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย อดีตเคยมีการศึกษาและจัดทำเอาไว้เพื่อใช้ในการดำเนินงาน ทั้งการ

พัฒนาและการกำหนดงบประมาณซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อปีพุทธศักราช 2536 ภายใต้แผนแม่บทฯ ฉบับนี้ กรมศิลปากรได้กำหนด แนวทางการดำเนินงานเป็น แผนงานหลัก 5 แผน ได้แก่ 1. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน 2. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก 3. แผนงานบูรณะ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ 4. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชน 5. แผนงานรื้อ ย้ายและปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ด้านการจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ มรดกโลกจังหวัดสุโขทัย ด้านเครือข่ายกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของ ประชาชน หมายถึง ประชาชนมีการเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี ส่วน ร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่อง ประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไป ได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน⁵ จากการศึกษาพื้นที่มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัยพบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เมือง มรดกโลกเพื่อก่อให้เกิด ศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการจัดการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล ประเพณีต่างๆของพื้นที่ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง การเข้าพรรษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนา เช่นการเวียนเทียนในวันสำคัญของ พระพุทธศาสนาอย่างวันวิสาขบูชา เป็นต้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนี้เช่นกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับ การศึกษา ซึ่งยังขาด Theme ของกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็น Theme ใหญ่ๆ แม้ว่าปัจจุบัน อุทยานประวัติศาสตร์ในพื้นที่สุโขทัยได้สร้างโรงละครกลางแจ้งซึ่งอยู่ ระหว่างการทำแผนในการจัดการ ได้จัดกิจกรรมตักบาตร ซึ่งไม่ได้จัดประจำแต่เป็นงาน (Event) ในโอกาสสำคัญๆ อย่างไรก็ตามงาน กิจกรรมเหล่านี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี2009 ทางสุโขทัยได้รับรางวัลจุดหมายปลายทาง ดีเด่น และมีแผนดำเนินการในการ จัด เส้นทางท่องเที่ยว ที่ ประสานงานสร้างความร่วมมือกับเพื่อนบ้าน ซึ่งหากมีการจัด งานที่ต่อเนื่อง มีหัวข้อหรือเรื่อง (Theme) และมีการประสานงานที่ดีคงจะสร้างศักยภาพใน การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกได้ เพิ่มขึ้น และควรได้มีการสร้างความ ร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่นเพื่อสร้าง กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ เหมาะสมและไม่มีผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น นอกจากนั้น

⁵วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, การพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,2531), หน้า 10.

การศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งถือ เป็นความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆในพื้นที่ที่แสดงศักยภาพทั้งการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการ การปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์และโบราณสถาน รวมทั้งเป็นสถานที่ในการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีช่องทางในการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยทางหนึ่งนั้นพบว่าของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้แก่ งานลอยกระทง การจัดการกิจกรรมของอุทยานศรีสัชนาลัย ได้แก่ งานย้อนรอยอดีตศรีสัชนาลัย นุ่งผ้าไทย ใส่เงินทองโบราณซึ่งมีทั้งประชาชนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติร่วมงานเป็นจำนวนมาก การจัดการเพื่อกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิด ความประทับใจมาก เช่น กิจกรรมรื้ออรุณของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กิจกรรมประเพณีลอย กระทง เป็นต้น เพราะถือว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้จัดและผู้เข้าร่วม

2. วิเคราะห์การจัดการแหล่งมรดกโลกกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แนวทางในการจัดการแหล่งสู่ความยั่งยืน จากปัจจัยหลักของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและปัญหาที่พบในเมืองมรดกโลก รวมถึงการ วิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยนั้น สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกสู่ความยั่งยืน ทั้งนี้คือการเพื่อการจัดการอย่างมีคุณภาพ การจัดการอย่างสมดุลและ การจัดการอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน ดังนั้นหลังจากที่มีการประเมินสภาพแวดล้อมโดยการ วิเคราะห์ให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดของแหล่งมรดกโลกแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งกับโอกาส จุดแข็งกับข้อจำกัด ซึ่งผลของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ในข้อมูลแต่ละคู่ดังกล่าวทำให้เกิดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ 1. ชาวบ้านหรือชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจใน สำคัญอันดี ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน กับทรัพยากรการท่องเที่ยว คือเมืองมรดกโลกและระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน 2. ชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจในการใช้การท่องเที่ยวเป็น เครื่องมือไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ 3. ชาวบ้านและชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มองเห็นประโยชน์ในความสำเร็จของ การมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน 4. ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง 5. มีการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ 6. การสร้างพันธมิตรทางการตลาด 7. การพัฒนาสื่อหรือการใช้สื่อต่างๆในการนำเสนอต่อกลุ่มเป้าหมายทั้งในและต่างประเทศ 8. มีระบบการพัฒนาและบริหารรูปแบบของกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการจัด กิจกรรมอย่างเหมาะสมกับพื้นที่ 9. มีการ

วางแผนบริหารจัดการอย่างรอบด้านและดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้มีผลกระทบในเชิงลบต่อวิถีวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย 10. การพัฒนาและยกระดับปัจจัยหลักต่อการท่องเที่ยว (แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง ที่พัก กิจกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวก) อย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โบราณสถานภายในกำแพงเมืองคือจุดศูนย์กลางการเมืองการปกครองของอาณาจักร สุโขทัยมีโบราณสถานจำนวน 63 แห่ง ที่สำคัญได้แก่วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ตามความเชื่อแบบอินเดียโบราณเรื่องจักรวาล นอกจากนี้ยังมีเนินปราสาท ซึ่งเป็นบริเวณที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบศิลาจารึกหลักที่ 1 วัดศรีสวาย อยู่ทางด้านใต้ของวัดมหาธาตุ เป็นโบราณสถานศิลปะขอม มีการพบเทวรูป ศิวลึงค์และเครื่องถ้วยจีนแบบราชวงศ์หยวน เชื่อว่าเคยเป็นเทวสถานก่อนดัดแปลงมาเป็นพุทธสถาน วัดสระศรี เป็นโบราณสถานที่มีความงดงามเนื่องจากตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่เรียกว่าตระพังกวณ สิ่งสำคัญของวัดคือ เจดีย์ ทรงกลม วิหาร และโบสถ์กลางน้ำ นอกจากนี้มีวัดชนะสงคราม วัดตระพังทอง กำแพงเมือง และคู เมือง เป็นต้น ส่วนโบราณสถานนอกกำแพงเมือง มีเป็นจำนวนมากถึง 146 แห่ง โบราณสถานที่สำคัญ เช่น วัดศรีชุม ตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงเมือง สิ่งที่สำคัญคือพระอจนะที่ประดิษฐาน ที่อาคาร พระอจนะเป็นพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่ ซึ่งมีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 สำหรับองค์ ปัจจุบันได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2496-2499 วัดพระพายหลวง เป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่ ที่สุดอีกแห่งหนึ่ง มีศิลปกรรมในรูปแบบของยุคแรกของเมืองสุโขทัย เตาเผาสังคโลก ซึ่งเครื่องสังคโลก คือเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตในสมัยสุโขทัย มีผลิตทั้งเมืองศรีสัชชนาลัยและสุโขทัย มีการส่งออกไปขาย ยังต่างประเทศอีกด้วยอาทิ ญี่ปุ่น อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เป็น

2. การศึกษาการจัดการเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จากการศึกษาพื้นที่มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยพบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เมืองมรดกโลกเพื่อก่อให้เกิด ศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล ประเพณีต่างๆของพื้นที่ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง การเข้าพรรษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่นการเวียนเทียนในวันสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างวันวิ

สาขาวิชาเป็นต้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนี้เช่นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แม้ว่าปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์ในพื้นที่สุโขทัยได้สร้างโรงละครกลางแจ้งซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการในการจัดการ ได้จัดกิจกรรมตักบาตร ซึ่งไม่ได้จัดประจำแต่เป็นงานในโอกาสสำคัญๆ อย่างไรก็ตามงาน กิจกรรมเหล่านี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี 2009 ทางสุโขทัยได้รับรางวัลจุดหมายปลายทาง ดีเด่น และมีแผนดำเนินการในการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวที่ประสานงานสร้างความร่วมมือกับเพื่อนบ้าน ซึ่งหากมีการจัดงานที่ต่อเนื่อง มีหัวข้อหรือเรื่อง (Theme) และมีการประสานงานที่ดีคงจะสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกได้เพิ่มขึ้น และควรได้มีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่นเพื่อสร้าง กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและไม่มีผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยทั้งนี้ในพื้นที่สุโขทัยและศรีสัชนาลัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น บริษัทสายการบิน กรุงเทพจำกัด ได้มีการจัดงาน ช้างชนช้าง หรือกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เกี่ยว การทำนาข้าว ผสมผสานในการดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวที่มีต่อพื้นที่มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชนิธิ. การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2552).
- มะลิ โคกสันเทียะ. ข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานของกองโบราณคดี. เอกสารประกอบการสัมมนา การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ. 6-7 สิงหาคม 2530 มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภัทรานิษฐ์ ศุภกิจโกศลและคณะ.รายงานการวิจัย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก กรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร”,มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,2554.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.